

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

**з теми: ПРОФІЛАКТИКА ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ У
ДОШКІЛЬНИКІВ В СІМ'Ї**

Виконала: магістрантка спеціальності
016 Спеціальна освіта за освітньою
програмою Олігофренопедагогіка
Чепой Поліна Георгіївна

Керівник: **Славіна Н.С.**,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: **Дідик Н.М.**,
кандидат психологічних наук, доцент

м. Кам'янець-Подільський – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕНЬ	
МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ У ДОШКІЛЬНИКІВ.....	10
1.1. Проблема вивчення мовленнєвої патології у різноманітних наукових підходах.....	10
1.2. Класифікація порушень мовленнєвого розвитку: сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення.....	20
1.3. Причини порушення мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку.....	26
Висновки до 1 розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ У	
ДОШКІЛЬНИКІВ В СІМ'Ї.....	35
2.1. Психолого-педагогічні аспекти профілактики мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.....	35
2.2. Раннє виявлення і основні напрями профілактики мовленнєвих порушень в перші роки життя дитини.....	38
2.3. Участь логопеда у підвищенні рівня мовленнєвого аспекту педагогічної культури батьків.....	51
Висновки до 2 розділу.....	57
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПОПЕРЕДЖЕННЯ	
МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ В СІМ'Ї.....	58
3.1. Діагностика наявного рівня мовленнєвого розвитку у старших дошкільників.....	58
3.2. Програма попередження порушень мовленнєвого розвитку у дошкільників засобами сімейного виховання.....	60
3.3. Результати формуючого експерименту: порівняльний аналіз.....	83

Висновки до 3 розділу.....	86
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. Пріоритетність мовлення в становленні дошкільника як особистості є беззаперечною. Мовлення є однією з найскладніших форм вищих психічних функцій (Л.Виготський, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн та ін.). Дитина дошкільного віку природно активно засвоює мовлення, оскільки це зумовлено її потребами у пізнанні, комунікації, самореалізації. Мовлення сприяє формуванню її інтелектуального потенціалу, збільшує пізнавальну активність, якісно розширює світогляд, стимулює і збагачує комунікативні навички.

На сучасному етапі моніторинг оцінки показників здоров'я дитячого населення України засвідчує несприятливу тенденцію, а саме: підвищується частота вроджених і спадкових захворювань; зростає питома вага дітей, які народилися з травмами та патологією центральної нервової системи; спостерігається зростання хронічних форм патології та хвороб алергічного походження; збільшується частота ускладнень вірусних і паразитарних захворювань (дифтерії, поліомієліту, туберкульозу тощо). Результат вищезгаданих явищ - збільшення загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами.

Разом з цим зростає і кількість дітей дошкільного віку, що мають ті чи інші порушення мовленнєвого розвитку. Щороку дефектологи, логопеди-практики фіксують зміну вікових параметрів відхилень, перебігу мовленнєвого порушення. Причому змінюється не лише клінічна картина певної вади, а й спостерігаються нові модифікації патологій розвитку мовлення у вигляді їх поєднання з гіперактивністю, перинатальними ураженнями мозку, ММД і т.д. Недоліки мовленнєвого розвитку дитини гальмують пізнання нею навколишнього світу, оволодіння знаннями, обмежують її спілкування з однолітками і дорослими, висловлення власних думок, негативно впливають на формування її емоційно-інтелектуальної

сфери і особистості в цілому. Усвідомлення власної мовленнєвої недостатності викликає негативні емоційні стани: почуття соціальної неповноцінності, страх мовлення, постійні переживання. Все це ставить під загрозу соціальну значущість особистості, сприяє формуванню своєрідних психологічних і патопсихологічних особливостей, що вимагає проведення спеціальної роботи, спрямованої на соціальну адаптацію та реадaptaцію дитини.

Різке зростання кількості дітей дошкільного віку з мовленнєвою патологією, яка набула в більшості випадків системного характеру, зумовлює необхідність проведення профілактики даного виду порушень. У доцільності профілактичної роботи нас постійно переконує повсякденна практика, зокрема наявність недоліків у розвитку писемного і усного мовлення учнів початкової школи.

Сучасний стан розвитку суспільства характеризується прагненням до гуманізації сімейного виховання, що вимагає оновлення й перебудови педагогічної системи та сприяння повноцінному розвитку дитини. Можливість своєчасного фізичного та нервово-психічного, зокрема мовленнєвого, розвитку кожної дитини забезпечується тільки при необхідній дії з боку дорослих та навколишнього середовища.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Психолого-педагогічний аспект дослідження особливостей психічного, домовленнєвого та раннього мовленнєвого розвитку у дітей з різними вадами знаходимо в роботах М.Зеємана, С.Карпової, М.Лісіної, А.Маркової, К.Печори, Е.Труве, В.Тара-сун. Особливості розвитку мовлення в процесі онтогенезу та дизонто-генезу висвітлено у дослідженнях: А.Богуш, О.Вінарської, Л.Галігузової, О.Гвозде-ва, Г.Розенгарт-Пупко, Т.Ушакової, Є.Соботович.

Так, первинний дефект, недорозвиток або пошкодження різних ланок мовленнєвої системи за умови браку спеціальних корекційних заходів

обов'язково спричинює вторинні і навіть третинні відхилення: недорозвиток усіх структурних компонентів мовлення, обмеженість сенсорних, часових, просторових уявлень; недорозвиток мнемічних процесів; недостатню цілеспрямованість і сконцентрованість уваги; зниження рівня узагальнень; недостатнє вміння планувати власну діяльність, робити висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо. Мовленнєві порушення беззаперечно призводять до стійкого порушення соціальних зв'язків і адаптивних можливостей.

Проблемі мовленнєвого розвитку дитини присвячені дослідження Р.Є.Левіна, О.М.Мастюкова, Є.Ф.Соботович, Т.Б.Філічева, Н.О.Чевельова та ін., у яких вказується на різноманітні вади сформованості всіх його сторін, форм, видів, механізмів та операцій. Водночас особливості навчання та виховання дошкільників розглядаються у роботах В.Н.Аванесова, Ж.В.Антипова, Г.М.Бавикіна, Г.Д.Розенгарт-Пупко, Б.С.Садирова та ін. Усі ці науковці вважають обов'язковим своєчасне проведення профілактичних робіт для попередження відхилень у мовленнєвому розвитку дитини.

Концептуальні засади сімейного виховання, питання ролі батьків досліджувались у працях педагогів та науковців минулого та сучасності: Л.І.Божовіч, І.В.Гребінникова, П.Ф.Каптерева, В.О.Сухомлинського, К.Д.Ушинського, А.І.Захарова, Д.А.Леві, Б.Д.Корсунської, Г.П.Бертинь, О.М.Мастюкової, А.Г.Московкіної, Л.І.Солнцевої та ін.

Зважаючи на актуальність проблеми, була обрана тема магістерського дослідження: **«Профілактика порушень мовлення у дошкільників в сім'ї».**

Мета дослідження - розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику попередження порушення мовлення у дошкільників в сім'ї.

Для досягнення мети дослідження було визначено наступні **завдання**:

- з'ясувати ступінь розробки досліджуваної проблеми в загальній та спеціальній лінгводидактичній і психолого-педагогічній літературі;
- дослідити рівень сформованості мовленнєвих умінь дітей у процесі вікового онтогенезу;
- визначити психофізіологічні та психолого-педагогічні передумови формування мовленнєвих умінь та навичок у дітей дошкільного віку;
- розробити зміст експериментальної методики діагностики мовленнєвого розвитку та методики попередження порушення мовлення у дошкільників засобами сімейного виховання;
- експериментально довести ефективність розробленої методики.

Об'єкт дослідження - мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження - методика попередження порушення мовлення у дошкільників в сім'ї.

Методологічною основою дослідження є розроблені в педагогіці, психології й психолінгвістиці положення про структуру мовленнєвої діяльності та її психофізіологічні механізми (В.І.Бельтюков, М.О.Бернштейн, Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін, О.Р.Лурія, О.О.Леонтьєв, І.П.Павлов, Т.М.Ушакова); психофізіологічні закономірності мовленнєвого онтогенезу та дизонтогенезу (Т.В.Ахутіна, Т.Г.Бетелев, О.М.Гвоздев, М.І.Жинкін, О.Р.Лурія); комплексний підхід до корекції та розвитку всіх компонентів мовлення (Р.Є.Левіна, О.М.Мастюкова, Є.Ф.Соботович, Г.В.Чиркіна); психолого-педагогічні концепції засвоєння знань, умінь та навичок (В.І.Бондар, В.В.Засенко, О.М.Леонтьєв, В.М.Синьов, В.В.Тарасун, Л.І.Фомі-чова, М.К.Шеремет, М.Д.Ярмаченко та ін.); системного та комунікативно-діяльнісного підходів до розвивального виховання і навчання, представлені в Національній доктрині розвитку освіти та Державній національній програмі "Діти України".

Теоретичними засадами роботи є дослідження психологів та психолінгвістів щодо породження та особливостей мовленнєвих висловлювань (Т.В.Ахутіна, Л.С.Виготський, О.О.Леонтьєв, О.Р.Лурія, Ж.Шаже та ін.); лінгводидактичних засад навчання дітей рідної мови (А.М.Богуш, В.В.Тарасун, Є.І.Тихеева, О.С.Ушакова, К.Д.Ушинський, М.К.Шеремет, Л.В.Щербатаін.).

Методи дослідження. У роботі використано метод теоретичного аналізу проблеми на основі вивчення психолого-методичної та медичної літератури з теми дослідження; метод аналізу програм виховання і навчання дітей в дошкільних закладах, посібників та методичної літератури; метод аналізу педагогічного досвіду вивчення, розробки і застосування методик попередження порушень мовлення у дітей дошкільного віку - для з'ясування стану розробленості проблеми; метод педагогічного експерименту, якісного і кількісного аналізу його результатів із застосуванням методів математичної статистики.

Гіпотеза дослідження - ефективність попередження порушення мовлення у дошкільників засобами сімейного виховання суттєво підвищитися при умові свідомого ставлення батьків до мовленнєвого розвитку власних дітей, його адекватну оцінку та на їх активну позицію у пошуку логопедичної допомоги і компетентну участь у вирішенні питань подолання мовленнєвих порушень.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що було теоретично обґрунтовано, експериментально перевірено педагогічні умови попередження порушення мовлення у дошкільників засобами сімейного виховання. Дістав подальшого розвитку зміст співпраці дошкільного навчального закладу і сім'ї з питань попередження порушення мовлення у дітей.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що розроблена методика попередження порушення мовлення у дошкільників засобами сімейного виховання може використовуватися у процесі тематичного планування роботи з дітьми дошкільного віку. Отримані у ході експериментального навчання результати можуть стати підґрунтям для удосконалення навчальних, виховних та профілактичних програм. Матеріали дослідження можуть бути використані в лекційній роботі зі студентами педагогічних університетів та в системі післядипломної педагогічної освіти.

Експериментальна база. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі ДНЗ №1 (ясла-садок) с. Утконосівка, Ізмаїловського району. У дослідженні приймали участь діти старшого дошкільного віку. Загальний обсяг вибірки – 25 дітей.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичним обґрунтуванням вихідних позицій, застосування системи методів наукового дослідження, адекватних його об'єкту, предмету і завданням, дослідно-експериментальною роботою.

Апробація та впровадження результатів. Основні результати дослідження доповідались та отримали схвалення на щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (24 квітня 2019 року), щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (28-29 квітня 2020 року).

Основні положення і висновки дослідження викладені у 1 науковій праці.

Структура магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (98 найменувань) та додатків.

Загальний обсяг роботи становить 106 сторінок, основний текст викладено на 90 сторінках.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проаналізувавши різноманітну наукову літературу з проблеми дослідження, класифікувавши та узагальнивши отриману інформацію, ми дійшли наступних висновків.

У розвитку мовлення дошкільника спостерігаються наступні особливості: відбувається засвоєння всіх сторін мови, формуються її нові форми та вдосконалюються функції мовлення; дитина повністю оволодіває фонемним складом мовлення, правильно чує та вимовляє звуки; активно розширюється лексика дитини при опорі на її чуттєвий та практичний досвід; засвоєння граматики полягає в оволодінні парадигмою форм іменників та дієслів, що спирається на виділення морфемного складу слова; складається пізнавальне ставлення до мови (дитина пізнає закони рідної мови в процесі словесного експериментування); формуються нові форми мовлення контекстна та пояснювальна, що становлять основу зв'язного мовлення дитини; розвивається регулююча (свідоме виконання інструкцій дорослого, поява самоінструкцій); плануюча (випереджує практичну дію) функції мовлення; мовлення інтегрується та диференціюється із іншими інтелектуальними процесами.

Шляхом спеціальних впливів на дітей у багатьох випадках вдається запобігти або загальмувати появу у них різних відхилень від норми, зокрема мовної патології. Своєчасна профілактика мовленнєвих порушень у дітей тісно пов'язана з попередженням нервово-психічних відхилень у стані здоров'я. Вона забезпечується комплексом заходів, що включають лікувальні, виховні та соціальні впливи. Одним із найважливіших напрямів розвитку логопедичної допомоги є напрям, пов'язаний із попередженням мовних порушень наслідків мовної патології.

Попередження порушень у мовленнєвому розвитку ґрунтується на заходах соціального, педагогічного та психогігієнічного попередження розладів психічних функцій.

Особливо важливо пам'ятати про фактори ризику мовних порушень. До них відносяться стани, обумовлені порушенням психомоторного розвитку, сприймання тощо, а також мозкова недостатність, викликана дією біологічних і соціально-педагогічних впливів (патогенних факторів) на внутрішньоутробному, пери-та постнатальному періодах життя дитини.

До біологічних факторів ризику можна віднести ліворукість, сімейну обтяженість патологією мови. В якості первинного дефекту у новонароджених можуть виступати порушення слуху, зору, рухової сфери як у неускладненому вигляді, так і в різних поєднаннях кількох первинних дефектів. Рання корекційно-педагогічна робота необхідна з перших днів життя такої дитини, щоб запобігти вторинній затримці формування інших. Корекційно-педагогічні заходи включають у себе розвиток орієнтовно-пізнавальних реакцій, фіксацію погляду, його простежування, слухове зосередження, стимуляцію рухової активності, розвиток рефлексів орального автоматизму, викликання голосових реакцій і т.д. Особлива увага приділяється розвитку сенсорного сприймання. До роботи повинні бути максимально залучені батьки.

Соціально-психологічними факторами ризику є депривації дітей, покарання вдома і в дитячому закладі, небажання відвідувати садок, переляк і т.п..

Облік і знання закономірностей дії чинників ризику дозволяє цілеспрямовано проводити профілактичну корекційно-педагогічну роботу. Для організації раціональних методів педагогічного впливу має значення знання вікових особливостей становлення мовної функції. Для своєчасного розвитку мовлення дитини мати й інші навколишні повинні постійно з нею спілкуватися,

прагнучи викликати відповідну реакцію, стимулювати мовну функцію, сприяти оволодінню дитиною руховими навичками, у тому числі мовним моторним апаратом, сприяти «іграм» немовляти з голосом, маніпулятивній діяльності рук.

Формувати мовленнєві вміння потрібно відповідно до мовним вмінням вікової норми. Не слід в початковий період розвитку мови перевантажувати дитину засвоєнням важких і малозрозумілих слів, заучування великих віршів, невідповідних віку. Дітей не слід карати за погрішності в мовленні, передражнювати, наслідувати або роздратовано поправляти. Велике значення для розвитку мовлення має сенсорне виховання і розвиток ігрової діяльності, розширення уявлень про довкілля. І вдома, і в дитячому садку повинен бути передбачений чіткий режим з дотриманням гігієнічних правил, з яких одним із важливих є розвиток у дітей рухової активності.

Цілеспрямоване навчання дітей мовлення у контексті проблеми дослідження проводилось не тільки в ході організації сімейних свят, але й у процесі сімейного виховання.

У процесі навчання широко використовувались різноманітні засоби:

- дидактичний мовленнєвий матеріал (словесні ігри, мовленнєві вправи, комунікативно-мовленнєві ситуації, художні тексти тощо);
- дидактичний наочний матеріал (сюжетні картинки, репродукції картин, натуральні об'єкти, предмети, іграшки, настільно-друковані ігри тощо);
- різноманітні види мистецтва (зображувальне, музика); природа;
- ТЗН.

На етапі контрольного експерименту значно підвищився рівень сформованості мовленнєвих вмінь і навичок у дітей старшого дошкільного віку. Проведена робота з попередження порушення мовлення дітей дошкільного віку в ході організації сімейних свят була ефективною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / А.М.Богуш, Г.В.Бєленька, О.Л.Богініч, Н.В.Гавриш, О.П.Долинна та ін. – Київ: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С.Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 342 с.
3. Берник Т.Л. До проблеми історії вивчення логопедичної допомоги дітям України / Т.Л. Берник // Дефектологія, 2011. – № 2. – С.52–55.
4. Білан О. Художньо-мовленнева діяльність дітей старшого дошкільного віку / О.Білан. – Львів: Проман, 2011. – 56 с.
5. Білецький А.О. Про мову і мовознавство / А.О.Білецький. – К: “Артек”, 1997.
6. Богуш А.М. Методика розвитку мови у дитячому садку / А.М. Богуш. – К.: Вища школа, 1977. – 214 с.
7. Богуш А. Методика організації художньо-мовленневої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А.Богуш, Н.Гавриш, Т.Котик. — К.: Слово, 2006. — 304 с.
8. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації / А.Богуш // Дошкільне виховання, 2003. – № 6. – С.3–5.
9. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник / А.М.Богуш, Н.В.Гавриш / [за ред. А.М.Богуш]. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
10. Богуш А.М. Заняття з розвитку мови в дитячому садку / А.М.Богуш. – К.: Рад. шк., 1988. – 182 с.
11. Богуш А.М. Запрошуємо до розмови: посібник для роботи з дошкільниками / А.М.Богуш, Г.І.Григоренко. – К.: Освіта, 1997. – 212 с.
12. Богуш А.М. Мова дітей / А.М.Богуш. – К.: Кобза, 2003. – 144 с.

13. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А.М.Богуш. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011. – 176 с.
14. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія / А.М.Богуш. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2004. – 376 с.
15. Богуш А.М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навчально-методичний посібник / А.М.Богуш, Н.І.Луцан. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2005. – 720 с.
16. Богуш А.М. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності: монографія / А.М.Богуш, Л.І.Березовська. — О.: М.П.Черкасов, 2011. — 203 с.
17. Богуш А.М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку : навчальний посібник / А.М.Богуш . – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2004. Навчальний посібник. – 344 с.
18. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. / А.М.Богуш, Н.В.Лисенко. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Вища шк., 2002. – 407 с.
19. Богуш А.М., Орланова Н.П., Зеленко Н.І. Лихолетова В.К. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / Укл. А.М.Богуш. – К.: Вища школа, 1992. – С.343– 355.
20. Бородич А.М. Методика розвитку речи детей / А.М.Бородич. – М.: Просвещение, 1984.
21. Водолага Н.В. Навчання розповідання дітей старшого дошкільного віку в театралізованій діяльності. – дис. канд. пед. наук: 13.00.02. «Теория и методика обучения». – Одесса, 2001. – 218 с.
22. Волкова Л.С. Логопедия: учебник для студ. дефект. фак. пед. вузов / Л.С.Волкова. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Владос, 2004. – 704 с.
23. Выготский Л. С. Проблемы общей психологии. Мышление и речь: [собр. соч. в 6-ти т.] / Л.С.Выготский. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 2. – 361 с.

- 24.Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – М.: АПН РСФСР, 1960.
- 25.Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання / Наталія Гавриш. – К.: Профосвіта, 2003. – 243 с.
- 26.Гавриш Н.В. Використання художньої літератури в мовленнєвій роботі з дошкільниками / Н. Гавриш // Теорія і практика сучасного естетичного виховання у контексті педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського: Зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного інституту. – Полтава: ПДПІ, 2011. – С.229–233.
- 27.Гавриш Н.В. Диво дивне – дитяча словесна творчість / Н. Гавриш // Науковий вісник Південноукраїнського державного педуніверситету: Зб. наук. пр. –2009. – Вип.3–4. – С.63–69.
- 28.Гавриш Н.В. Про розвиток мовотворчої діяльності дошкільників / Н. Гавриш // Наша школа. – 2012. – № 2– 3. – С.56– 57.
- 29.Гавриш Н.В. Проблема розвитку здібностей дітей у словесній творчості / Н. Гавриш // Науковий вісник Південноукраїнського державного педуніверситету: Зб. наук. пр., 2011. – Вип.8–9. – С.18–24.
- 30.Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.- метод. посіб. / Н. Гавриш. – К.: Вид. дім “Шкільний Світ”: Вид. Л.Галіцина, 2009. – 119 с.
- 31.Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці / Н.В.Гавриш. – Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2001. – 218 с.
- 32.Гавриш Н.В. Світ крізь чарівні віконця / Н.В.Гавриш // Дошкільне виховання. Джміль. – 2013. – № 4. – С.3–7.
- 33.Гавриш Н.В. Художнє слово і дитяче мовлення / Н.В.Гавриш. – Донецьк: Лебідь, 1999. – 170 с.
- 34.Гавриш Н.В. Художнє слово і дитяче мовлення: методичний посібник для вихователів / Н.В.Гавриш. – Донецьк, 1999. – 120 с.

35. Гавриш Н.В. Чарівний гудзик, або як придумати казку / Н.В. Гавриш // Дошкільне виховання. Джміль, 2012. – №2. – С.3–7.
36. Гавриш Наталя. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.-метод. посіб. / Н.В. Гавриш. – К.: Вид. Дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 119 с. – (Б-ка «Шкіл. Світу»). – Бібліогр.: С.116–119.
37. Гладкіна І.І. Питання мовленнєвої культури та стилістики / І.І. Гладкіна, В.К. Сеніна. – К.: «Факт», 2006.
38. Гончаренко А.М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників: навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / А.М. Гончаренко. – К.: Світич, 2009. – 160 с.
39. Горбунова Н.В. Теорія та методика розвитку словника дітей старшого дошкільного віку: Дис... д-ра пед. наук. - 13.00.02 - теорія та методика навчання (українська мова). – Ялта, 2011. – 505 с.
40. Горлова О.А. Профілактика комунікативно-речевих відхилень у дітей раннього віку / О.А. Горлова // Спеціальне образование, 2012. – №1. – С. 27–34.
41. Грицюк Л.А. Нові форми здобуття дошкільної освіти / Л.А. Грицюк, М.І. Каратаєва. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 256 с.
42. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI ст.» // Освіта. – 1992. – 2 грудня.
43. Джежелей О.В. Навчаємо слухати, говорити, читати / О.В. Джежелей, О.М. Коваленко, А.А. Ємець // Початкова школа, 2011. – № 6. – С.17–26.
44. Дзюбишина-Мельник Я.Я. Розвиток українського мовлення у дошкільників: Програма-довідник для дошк. закладів з українським мовним режимом. / Я.Я. Дзюбишина-Мельник. – К.: Освіта, 1991.
45. Дитина у дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / [під ред. К.Л. Крутій]. – Запоріжжя: Ліпс, 2011. – 188 с.

46. Дитина: програма виховання дітей і навчання дітей від 3 до 7 років. – К.: «Богдана», 1999. – 327 с.
47. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
48. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: навч. пос. / Т.В.Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 392 с.
49. Дьоміна І.Й. Розвиток мовлення дитини. Стратегії педагогічної допомоги. – К.: Главник, 2004. – 95 с.
50. Жукова О.С. Малыш учится говорить. От рождения до трех лет / О.С.Жукова, В.П.Балобанова. – СПб. : Издательский Дом «Нева», 2011. – 96 с.
51. Зайцева Т.Ю. Діяльність дошкільного навчального закладу в режимі інноваційного розвитку: посібник на допомогу працівникам дошкільних навчальних закладів / Т.Зайцева, Н.Юрчик. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 328 с.
52. Заплатна С. М. До проблем логопедичної діагностики дітей із порушенням мовленнєвого розвитку / С. М. Заплатна // Теорія практика сучасної логопедії: збірник наукових праць. – Вип. 2. – 2014. – С.56– 60.
53. Засекіна Л.В. Психолінгвістична діагностика: навч. посіб. / Л.В.Засекіна, С.В.Засекін. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
54. Зданевич Л.В. Розвиток зв’язного мовлення дітей дошкільного віку засобами творів живопису / Л.В. Зданевич, Н.В. Погрібняк. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. – 120 с.
55. Калмикова Л. Розвиток описового мовлення / Л.Калмикова // Дошкільне виховання, 2014. – № 4. – С.19–21.
56. Калмикова Л.О. Комунікативний підхід до розвитку мовлення дошкільнят / Л.О.Калмикова // Педагогіка і психологія, 2013. – № 1. – С.51–55.

- 57.Калмикова Л.О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія / Л.О.Калмикова. – К.: Фенікс, 2008. – 497 с.
- Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Л.О.Калмикова. – К. : НМЦВО, 2003. – 300 с.
- 58.Карпова С.Н. Психологія мовного розвитку дитини / С.Н. Карпова, Э.И. Труве. – Ростову-на-Дону, 1987. – С.11–12.
- 59.Кожевникова Е.В. и соавт. Междисциплинарная оценка при раннем вмешательстве // Дефектология, 2013. – № 4. – С.23–26.
- 60.Колодич О.Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності / О.Б.Колодич // Педагогіка і психологія, 2012. – № 4. – С.40–42.
- 61.Коненко О. На заняттях, у грі та праці формування у старших дошкільників пояснювального зв'язного мовлення / О.Коненко // Дошкільне виховання, 2012. – № 10. – С.7–10.
- 62.Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника / О.Л.Кононко. – К.: Стилос, 2000.
- 63.Конопляста С.Ю. Логопсихологія: навч. посіб / С.Ю.Конопляста, Т.В.Сак; за ред. д-ра пед. наук, проф. М.К.Шеремет. – К. : Знання, 2010. – 294 с.
- 64.Корнев А.Н. Основы логопатологии детского возраста: клинические и психологические аспекты / А.Н. Корнев. – СПб.: Речь. – 380 с.
- 65.Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Г.С.Костюк. – М.: Педагогика, – 1988. – 304 с.
- 66.Кравченко О.В. Мовленнєвий розвиток дошкільників - запорука їхньої наступної успішності: навчально - методичний посібник / О.В.Кравченко, вихователь - методист дошкільного навчального закладу № 3. – Прилуки : Чернігівської області, 2012. – 75 с.
- 67.Крутій К.Л. Перспективне планування роботи з дітьми молодшого дошкільного віку / К.Л. Крутій. – Запоріжжя: ЛІПС ЛТД, 2001. – 220 с.

68. Крутій К.Л. Мовленнєве заняття: досвід, проблеми, пропозиції / К.Л. Крутій. – Запоріжжя; ТОВ «ЛІПС.Лтд» 1998. – 160 с.
69. Крутій К.Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація / К.Л. Крутій. – Запоріжжя: ЛІПС Лтд, 2001. – 164 с.
70. Кулачківська С.Є. Я - дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку) / С.Є. Кулачківська, С.О. Ладивір. – К.: Нора-принт, 1999. – 286 с.
71. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии [Текст] / Под. ред. Р.Е. Левиной. – М.: Просвещение, 1967. – С. 7–30.
72. Логопедія: Підручник / за ред. М.К. Шеремет. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – С.11–14.
73. Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Н.І. Луцан. – Одеса, 2005. – 425 с.
74. Манько Н.В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: Науково-методичний посібник / Н.В. Манько. – К.: КНТ, 2008. – 256 с.
75. Молчанов Д. Сучасні можливості ранньої діагностики та корекції порушень мовлення у дітей або Навіщо немовляті консультація логопеда? / Д. Молчанов // Здоров'я України, 2012. – С.59–63.
76. Низковська О. Базові навички художньо-мовленнєвої діяльності / О. Низковська // Дошкільне виховання, 2014. – № 10. – С.14–17.
77. Омеляненко А.В. Використання моделей у навчанні старших дошкільників складання розповідей-роздумів / А.В. Омеляненко // Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету (Пед.науки). – № 3. Бердянськ: БДПУ, 2012. – С.27–32.
78. Омеляненко А.В. Роль творчого мислення у процесі навчання дошкільників складати розповіді-роздуми / А.В. Омеляненко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук.

- пр. – К.: Запоріжжя, 2011. – Вип. 23. – С.251-254.
- 79.Омеляненко А.В. Формування мислительно-мовленнєвих умінь у процесі навчання старших дошкільників складати розповідь-роздум / А.В. Омеляненко // Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету (Пед.науки). – №2. – Бердянськ: БДПУ, 2013. – С.96– 104.
- 80.Парамонова Л.Г. Логопедия для всех / Л.Парамонова. – СПб.: Питер, 2009. – С. 36– 45.
- 81.Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку / Т.О.Піроженко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 136 с.
- 82.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка / Т.І.Поніманська. – К.: Академвидав, 2004. – 456 с.
- 83.Порядченко Л. Описове мовлення: методи розвитку та активізації / Л.Порядченко // Палітра педагога, 2015. – № 2. – С.5– 9.
- 84.Резцова Е.Ю. Современные представления о факторах риска в генезе речевых расстройств дошкольников / Е.Ю.Резцова, А.М.Черных // Новые исследования, 2014. – № 23. – Т. 1. – С.95– 99.
- 85.Рібцун Ю. В. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на становлення мовленнєвої діяльності молодших дошкільників із ЗНМ // Народна освіта, 2010. – Вип. № 2 (11). – С.46– 54.
- 86.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб. : Питер, 1999. – 720 с.
- 87.Сагірова О. Розвиток мовлення через гру та рухи / О. Сагірова // Психолог, 2015. – С.54–57.
- 88.Синиця І.О. Психологія усного мовлення / І.Синиця. – К. : Рад. шк., 1990. – С.150–155.
- 89.Соботович Є.Ф. Вибрані праці з логопедії / Є.Ф. Соботович. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 308 с.

- 90.Соботович Є.Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку / Є.Ф. Соботович // Дефектологія, 2014. – № 1. – С.2–7.
- 91.Тищенко В. В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / В. В. Тищенко / За ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. - Вип. XXIII в трьох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. - Кам'янець-Подільський: Медобори, 2013. – С.260– 268.
- 92.Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія / Л.І. Трофименко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 104 с.
- 93.Усанова О.Н. К проблеме психолго-педагогического изучения / О.Н. Усанова, С.Н. Шаховская // Дефектологія, 2006. – № 3. – С.76– 81.
- 94.Филичева Б.Т. Формирование звукопроизношения у дошколь-ников: учебно-методическое пособие для логопедов и воспитателей детских садов / Б.Т. Филичева, В.Туманова. – М. : Просвещение, 1993.
- 95.Філоненко М.М. Психологія спілкування / М.М. Філоненко. – К.: Центр літератури, 2011. – 224 с.
- 96.Харченко А.А. Розвиток мовлення через гру / А.А. Харченко. – Кам'янець-Подільський, 2013. – 304 с.
- 97.Харченко Н. Формування навичок міркування у дітей 5-6 річного віку / Н.Харченко // Дошкільне виховання, 2012. – № 2. – С.18– 20.
- 98.Хватцев М. Е. Логопедия / М. Е. Хватцев. – М. : Учпедгиз, 1959. – 475 с.